

SXEDIO.GV5

19.2.1959: ΥΣΤΕΡΑ ΑΠΟ ΜΙΑ ΔΡΑΜΑΤΙΚΗ ΝΥΚΤΑ ΓΕΜΑΤΗ ΔΙΛΗΜΜΑΤΑ Ο ΜΑΚΑΡΙΟΣ ΕΙΔΟΠΟΙΕΙ ΤΟΥΣ ΒΡΕΤΤΑΝΟΥΣ ΟΤΙ ΑΠΟΦΑΣΙΣΕ ΝΑ ΥΠΟΓΡΑΨΕΙ ΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΩΝ ΣΥΜΦΩΝΙΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΚΗΡΥΞΗ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΣΕ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΓΙΑ ΠΡΩΤΗ ΦΟΡΑ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ

Το τηλεσίγραφο του βρετανού υπουργού Εξωτερικών Σέλγουϊν Λόϊντ προς τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο να δώσει σ' αυτόν την τελική του απάντηση αν αποδεχόταν τις συμφωνίες της Ζυρίχης ως τη βάση επίλυσης του Κυπριακού εξέπνεε την άλλη μέρα το πρωί (**19.2.1959**) και ο Μακάριος έπρεπε να δώσει μια ξεκάθαρη απάντηση.

Όλο το βράδυ στριφογύριζε στο κρεβάτι του. Είχε μεταβεί στο Λονδίνο, συμφωνώντας με όσα είχαν γίνει, αλλά και με την απόφαση να επιτύχει βελτίωση της συμφωνίας της Ζυρίχης. Σαν άρχισε όμως να εκφράζει τις επιφυλάξεις του είδε ότι όλοι παρέμεναν σταθεροί στις αποφάσεις που είχαν πάρει στη Ζυρίχη, χωρίς διάθεση αλλαγών ή τροποποιήσεων. Το γνώριζε ότι έπρεπε να υπογράψει. Γι' αυτόν δεν υπήρχε άλλη διέξοδος.

Γι' αυτές τις δύσκολες ώρες που πέρασε ο Μακάριος ο Νίκος Κρανιδιώτης έγραψε στο βιβλίο του "Δύσκολα χρόνια, Κύπρος **1950-1960**:"

"Το βράδυ της μέρας εκείνης (**18.2.1959**) ήταν ασφαλώς ένα από τα πιο δραματικά της ζωής του Μακαρίου. Βημάτιζε μέσα στο δωμάτιο χωρίς να μιλά. Ήταν φανερό ότι τον απασχολούσε πολύ το γεγονός, ότι είχε δώσει κατ' αρχήν τη συγκατάθεση του. Η μελέτη όμως των κειμένων του δημιούργησε αργότερα πολλές αμφιβολίες και αμφιταλαντεύσεις. Η εγκατάλειψη της Ένωσης, η επαναφορά των Τουρκικών στρατευμάτων στην Κύπρο, η δεσμευμένη ανεξαρτησία, η δυαδική προεδρία, οι χωριστές Βουλές, οι εκτεταμένες κατά κυριαρχία βρετανικές βάσεις εξουδετέρωναν ουσιαστικά εκείνα

που αρχικά ο Αρχιεπίσκοπος είχε θεωρήσει σαν πλεονεκτήματα μιας έστω και συμβατικής λύσης. Η θέση του ήταν δεινή.

Ημουννα ακόμη μαζί του, όταν κτύπησε το τηλέφωνο. Το σήκωσε μόνος του. "Μαγαλειοτάτη εσείς;" είπε με κάποια έκπληξη, κι' άρχισε να κάνει μικρούς βηματισμούς γύρω από την τηλεφωνική συσκευή. "Είναι δύσκολο, πολύ δύσκολο" ψέλλισε. Υστερα από αρκετή ώρα έκλεισε το τηλέφωνο. "Ήταν από την Αθήνα η Φρειδερίκη", μου είπε, "μου ζήτησε να υπογράψω". Κι' έμεινε συλλογισμένος.

Σε λίγο κτύπησε πάλι το τηλέφωνο. Αυτή τη φορά ήταν ο Πρόεδρος του βρετανικού Εργατικού Κόμματος. Του έκανε έκκληση να μη οδηγήσει με την άρνηση του, τη Διάσκεψη σε ναυάγιο.

Σε λίγο ήρθε ο Σερ Χιου Φουτ. Ψηλός, επιβλητικός μ' ένα βιασμένο μειδίαμα μπήκε στο μικρό σαλονάκι. Εφυγα, γεμάτος έγνοια, ανακυκλώνοντας ως αργά το βράδυ τα γεγονότα της μέρας εκείνης στη βαρύθυμη σκέψη μου".

Όπως γνώσθηκε αργότερα ο Φουτ έκαμε μια τελευταία προσπάθεια να πείσει τον Αρχιεπίσκοπο να υπογράψει τις συμφωνίες.

Ο Μακάριος επέμενε όμως στις επιφυλάξεις του μέχρι τέλους και ο Φουτ κάποια στιγμή του είπε μεταξύ σοβαρού και απειλής:

- Υπάρχει κίνδυνος να ανατιναχθούν όλα στον αέρα.

- Ας ανατιναχθούν, απάντησε ψύχραιμα ο Μακάριος.

Το βράδυ ο Μακάριος είχε όμως πάρει την απόφαση του. Θα υπέγραψε τις συμφωνίες.

Ο Νίκος Κρανδιώτης που τον συνάντησε πρωϊ, πρωϊ προσθέτει:

" Πρωϊ, πρωϊ, την επομένη (19.2.1959) χτύπησα την πόρτα του διαμερίσματος του Αρχιεπισκόπου. Ηρθε ο ίδιος και μου άνοιξε. Χλωμός, με έκδηλα τα συμπτώματα της αύπνιας, στάθηκε μπροστά μου με το

ψηλό, λιγνό ανάστημά του και μου είπε: " Πήρα στο τηλέφωνο την Ελληνική Αντιπροσωπεία και έδωσα την τελική συγκατάθεση μου".

Υστερα προχώρησε στο παράθυρο και κοίταξε το σκεπασμένο από την πρωϊνή ομίχλη Χάϊντ Παρκ. Η Λευκωσία μου είπε χρειάζεται ένα τέτοιο πνεύμονα σαν κι' αυτό. Κάπου πρέπει να κάνουμε ένα μεγάλο πάρκο".

Λίγο αργότερα την ίδια ημέρα (**19 Φεβρουαρίου 1959**) ο Μακάριος είχε μια νέα συνάντηση με τους συμβούλους και πάλι, στους οποίους όμως δεν ανακοίνωσε, από την αρχή, την τελική του απόφαση.

Αντίθετα τους πληροφόρησε ότι ήταν έτοιμος να αποχωρήσει από την ηγεσία του Κυπριακού λαού και να θυσιασθεί στην ανάγκη ή να κλεισθεί ακόμα και σε μοναστήρι ξανά, αν η απομάκρυνση του θα βοηθούσε την κατάσταση.

Οι σύμβουλοι του όμως αντέδρασαν αμέσως και έντονα. Αν έφευγε αυτός ποιος θα αναλάμβανε την ευθύνη;

Τον κάλεσαν να παραμείνει και να υπογράψει. Τώρα δεν ανελάμβανε μόνος του το βάρος για τη συμφωνία αλλά όλοι μαζί.

Εγγραψε ο Κλεάνθης Γεωργιάδης (Εφημερίδα Ελευθερία **11.12.1959**):

"Κατηγορηματικά ο Μακάριος είπε ότι ήταν έτοιμος να παραιτηθεί και να κλεισθεί σε Μονή, εάν ο Κυπριακός λαός θεωρούσε τις συμφωνίες ασύμφορες. Όλοι τότε, δεξιοί και αριστεροί, δήμαρχοι και άλλοι αντιπρόσωποι εξανέστημεν στη δήλωση του Μακαρίου, τον οποίο τորπιλλίζαμε όλοι δεξιοί και αριστεροί, με τους όρκους πίστης και αφοσίωσης ως τον μόνο εκπρόσωπο μας. Είναι φανερό ότι στο Λονδίνο ενεργήσαμε, όπως ενεργήσαμε, διότι πιστεύαμε και πιστεύουμε ότι αυτό μας υπαγόρευε το εθνικό χρέος, αυτό θα μας υπαγόρευε ασφαλώς και στην Αθήνα, αρκεί να είχαμε γνώμονα τον πατριωτισμό και όχι τα πάθη και τους εγωϊσμούς και φιλοδοξίες".

Ο Μακάριος ένοιωθε ικανοποιημένος. Προφανώς

ήθελε ακόμα μια ακόμα διαβεβαίωση που αυτή τη φορά ήλθε από όλους σύμφωνα με τον Κλεάνθη Γεωργιάδη. Τώρα θα πήγαινε στη σύσκεψη του "Λάγκαστερ Χάουζ" έχοντας τη σύμφωνο γνώμη όλων.

Ο Μακάριος σαν άκουσε τις απόψεις και προτροπές των συμβούλων του χαμογέλασε. Τους συμβούλευσε να διατηρήσουν την ενότητα τους και να συνεργασθούν με τους Τούρκους.

Ο ηγούμενος Κύκκου Χρυσόστομος, σύμφωνα με τον Μιχαλάκη Πισσά, επισφράγισε την απόφαση του Μακαρίου:

- Η ευλογία του Υψίστου εφ' υμών... Η Κύπρος εσώθη.

Σε κάποιο στάδιο αυτή τη μέρα, όπως εικάζεται από όσα αφηγείται ο Ανδρέας Ζιαρτίδης στο βιβλίο του Πανίκου Παιονίδη "Ανδρέας Ζιαρτίδης, χωρίς φόβο και πάθος, Λευκωσίας 1995", ο Μακάριος απευθυνόμενος προς αυτόν που ήταν ο ομιλητής εκ μέρους των μελών του ΑΚΕΛ τον ρώτησε "τώρα που απεφασίσθη να υπογραφεί η Συμφωνία και η Κύπρος θα γίνει ανεξάρτητο κράτος και θα γυρίσω πιθανότατα επικεφαλής αυτού του κράτους, ποια θα είναι η στάση του ΑΚΕΛ έναντι μου"

Αναφέρει ο Ζιαρτίδης στη συνέχεια:

"Εγώ δεν είχα εντολή από το Κόμμα να εκφέρω άποψη πάνω σ' αυτό το ερώτημα. Αλλά εθεώρησα ότι ήταν ερώτημα που σε κείνες τις συνθήκες, εκείνη τη στιγμή δεν μπορούσα να το παρακάμψω και να μασήσω τα λόγια μου. Υστερα από ολιγόλεπτη, αλλά σοβαρή σκέψη απάντησα: Μακαριώτατε, εμείς σας δώσαμε τη συμβουλή μας να μην υπογράψετε, αυτή είναι η θέση μας, αλλά αν τελικά υπογράψετε, η Κύπρος γίνεται ανεξάρτητη και έρθετε επικεφαλής του κράτους είμαι βέβαιος ότι το ΑΚΕΛ θα σας συμπαρασταθεί. Δεν θα σας δυσκολέψει στο έργο σας".

Σε λίγο ο Μακάριος έστελλε επίσημα την απάντηση του και στον Σέλγουϊν Λόϊντ. Ήταν καταφατική. Δεχόταν τη συμφωνία σαν τη βάση για λύση του Κυπριακού προβλήματος.

Από τη στιγμή αυτή δεν υπήρχε κανένα πρόβλημα για τη μονογράφηση των συμφωνιών.

Είχε όμως ο Μακάριος πάρει πραγματικά την απόφαση να μη υπογράψει τις συμφωνίες ή απλώς πίεζε για να εξασφαλίσει αυτά που ήθελε;

Ή ακόμα έκαμε ό,τι έκαμε, ώστε να εξασφαλίσει τη συγκατάθεση όλων των συμβούλων του, ώστε όταν θα επέστρεφαν στην Κύπρο να ήσαν όλοι δεσμευμένοι;

Ή ανησυχούσε μια και δεν γνώριζε τις αντιδράσεις του Αρχηγού της ΕΟΚΑ, ο οποίος συνέχιζε ακόμα να σιωπά;

Ο Ευάγγελος Αβέρωφ στο βιβλίο του "Ιστορία Χαμένων Ευκαιριών" αφηγήθηκε κάτι που δείχνει σαφώς ότι ο Μακάριος δεν είχε ποτέ στο μυαλό του την απόφαση να μη υπογράψει τις συμφωνίες:

"Στις 19 Φεβρουαρίου 1959μ, το βράδυ (οι συμφωνίες είχαν υπογραφεί το πρωί) ο Πρόεδρος της Ελληνικής Κυβέρνησης (Κωνσταντίνος Καραμανλής) δεξιώθηκε στο ξενοδοχείο "Κλάριτζες" τους Κυπρίους Αντιπροσώπους και άλλους Ελληνες. Όταν έφτασε ο Αρχιεπίσκοπος- που έμενε στο ξενοδοχείο Ντόρτσεστερ- ένας όμιλος είχε τριγυρίσει τον Καραμανλή. Ανάμεσα σε άλλους ο Γ. Σεφεριάδης, ο Δ. Μπίτσιος, ο Αγγελος Βλάχος, άλλοι δικοί μας κι' εγώ. Ανοίξαμε για να υποδεχθεί ο Πρωθυπουργός τον Αρχιεπίσκοπο. Και πριν από κάθε φιλοφρόνηση, χαμογελώντας ο δεύτερος είπε ζωηρά στον πρώτο, μπροστά σε όλους:

- Κύριε Πρόεδρε, φανταστήκατε ποτέ ότι δεν θα υπέγραφα;

- Τότε γιατί μας τα κάματε όλα αυτά, ρώτησε ο Καραμανλής.

- Είχα τους λόγους μου, απάντησε ο Μακάριος, χαμογελώντας ευχαριστημένος".

Κατά τον Ευάγγελο Αβέρωφ οι άκαμπτες αντιρρήσεις του Μακαρίου εξηγούνται ως εξής:

"Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος ήταν- και το ήξερε και το καμάρωνε- ένας ικανός και σκληρός

διαπραγματευτής. Πίστευε ότι μπορούσε πάντα να επιτύχει σχεδόν ό,τι περίπου ήθελε. Όταν λοιπόν κατάλαβε στο Λονδίνο ότι μπορούσε να κατηγορηθεί πως είχε κάμει δυσάρεστες υποχωρήσεις, αποφάσισε να δοκιμάσει να κερδίσει το χαμένο έδαφος.

Με την εμφάνιση απόλυτης ακαμψίας θα προκαλούσε ένα τέτοιο πολιτικό τράνταγμα, ιδίως για τις Κυβερνήσεις της Ελλάδας και της Μεγάλης Βρετανίας ώστε ήταν πιθανό να επιτύχει τουλάχιστο τη βελτίωση μερικών σημείων".

Αλλά και ο Γλαύκος Κληρίδης στην "Κατάθεση του" (τόμος Α) σελ. 84) αναφέρει:

"Ήμουν στην ομάδα των ατόμων που προσκάλεσε ο Μακάριος στο Λονδίνο για να εκφράσουν τις απόψεις τους για τις συμφωνίες. Είχα έτσι την ευκαιρία να παρατηρήσω από πολύ κοντά ολόκληρη την ιστορία, καθώς και τις παρασκηνιακές κινήσεις που έγιναν μεταξύ 15 και 18 Φεβρουαρίου. Το συμπέρασμα μου είναι πως ούτε μια στιγμή ο Μακάριος δεν είχε πρόθεση να οδηγήσει σε ναυάγιο τις συμφωνίες, αρνούμενος να υπογράψει. Θα ήταν όμως εντελώς εκτός χαρακτήρα γι' αυτόν να μην προσπαθήσει με σκληρές διαπραγματεύσεις να επιφέρει βελτιώσεις στις συμφωνίες. Πράγματι, θα είχε κρίση συνείδησης αν δεν προσπαθούσε. Η παράλειψη του να προσπαθήσει θα ισοδυναμούσε στο νου του με παράλειψη καθήκοντος απέναντι στον Κυπριακό λαό. Είχε εμπιστοσύνη στις διαπραγματευτικές του ικανότητες. Μπορούσε να φθάνει μέχρι το απροχώρητο σχεδόν και να επιμένει με ψυχραιμία έως ότου συγκατατεθεί η άλλη πλευρά.

Στη συνδιάσκεψη του Λονδίνου ο Μακάριος χρησιμοποίησε αυτήν την τεχνική. Εφθασε στο σημείο να μπλοφάρει ότι δεν θα υπέγραφε τις συμφωνίες, αν δε γινόντουσαν δεκτές οι τροποποιήσεις που ζητούσε. Ήξερε ότι αν οι άλλες πλευρές παρέμεναν αμετακίνητες στις θέσεις τους και ξεσκέπαζαν τη μπλόφα του, ήταν υποχρεωμένος να υπογράψει. Κι' έτσι ακριβώς παίχθηκε το παιχνίδι στη συνδιάσκεψη του Λονδίνου. Τα άλλα μέρη επέμειναν στις θέσεις τους, η

μπλόφα του απέτυχε και δεν είχε άλλη λύση από το να βάλει την υπογραφή του στις συμφωνίες.

Μερικοί αναλυτές πιστεύουν ότι ο Αρχιεπίσκοπος πράγματι είχε διαμορφώσει νέες απόψεις αξιαιτίας των αυστηρών επικρίσεων κατά των συμφωνιών από την ελληνική αντιπολίτευση και τον ελληνικό τύπο, εξ αιτίας πληροφοριών ότι η αντίδραση του κυπριακού λαού δεν ήταν ευνοϊκή και επειδή ο Γρίβας δεν είχε δεσμευθεί. Τίποτα όμως απ' αυτά δεν είχε μεταβληθεί μεταξύ της 15ης και της 18ης Φεβρουαρίου που αποφάσισε τελικά να υπογράψει, εκτός από τη διαπίστωση ότι οι τρεις Πρωθυπουργοί επέμεναν ανυποχώρητα στις θέσεις τους, δηλαδή ή υπογράφουμε ή η συνδιάσκεψη τερματίζεται σαν τραγική αποτυχία και η ευθύνη γι' αυτό το φοβερό φιάσκο θα είναι δική σου".

Ο ίδιος ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος, εξηγώντας τρεις μήνες αργότερα τη στάση του που τήρησε πριν από την υπογραφή των συμφωνιών, κάλυψε τους πάντες και τα πάντα. Είπε ότι δεν πείστηκε από τους Καραμανλή και Αβέρωφ και ότι η ελληνική Κυβέρνηση έκαμε ό,τι μπορούσε για το Κυπριακό.

Ακόμα είπε ότι υπέγραψε τη συμφωνία εν πλήρει συνειδήσει των ευθυνών του έναντι του κυπριακού λαού και ότι δεν θα υπέγραφε αν δεν πίστευε πως η συμφωνία θα ήταν προς όφελος του κυπριακού λαού.

Ανέφερε σε γραπτή του δήλωση (Εφημερίδα Ελευθερία 21.5.1959) ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος:

"Υπέγραψα την συμφωνίαν εν πλήρει συνειδήσει των ευθυνών μου έναντι του Κυπριακού λαού. Τυχόν ναυάγιον της επί του Κυπριακού διασκέψεως του Λονδίνου εκ της αρνήσεως υπογραφής θα είχε καταστρεπτικής συνεπειάς διά το μέλλον της νήσου. Προ της υπογραφής εδήλωσα εις τους εκ Κύπρου κληθέντας εις Λονδίνον συμβούλους μου, ότι δεν επεθύμουν να συμμερισθούν την ευθύνην εις την υπογραφήν της συμφωνίας, αλλ' ότι αναλάμβανα μόνος πλήρως και ακεραίαν την ευθύνην, παραδίδοντας αδέσμευτον τον Κυπριακόν λαόν μόνον κυρίαρχον να δεχθή ή να απορρίψη την υπ' εμού υπογραφείσαν

συμφωνίαν.

Επειδή ελέχθη ότι υπέγραψα κατόπιν ισχυράς πιέσεως εκ μέρους της Ελληνικής Κυβερνήσεως δηλώ κατηγορηματικώς ότι ουδεμία δύναμις εν τω κόσμω ήτο δυνατόν να με εξαναγκάση να υπογράψω συμφωνίαν εάν επίστευα ότι αύτη ήτο αντίθετος προς το συμφέρον του κυπριακού λαού.

Εις την αίθουσαν της διασκέψεως ηγωνίσθην μέχρι την τελευταίαν στιγμήν διά να επιτύχω καλύτερους όρους εις την προταθείσαν συμφωνίαν. Τελική όμως άρνησις υπογραφής επαναλαμβάνω και πάλιν θα επέφερεν πολλά δεινά επί του Κυπριακού λαού.

Ως προς την Ελληνικήν Κυβέρνησιν πιστεύω ότι ειλικρινώς ότι αύτη κατέβαλε πάσαν προσπάθειαν και επέτυχεν ό,τι ηδύνατο να επιτευχθή υπό τας δεδομένας συνθήκας.

Το γεγονός ότι ο Ελλην Πρωθυπουργός και ο Υπουργός των Εξωτερικών επέσυραν την προσοχήν μας επί των συνεπειών εκ της αρνήσεως της υπογραφής της συμφωνίας δεν απέτελει πίεσιν εκ μέρους των αλλά καθήκον. Εθεσα την υπογραφήν μου εις την συμφωνίαν του Λονδίνου, δεν μετανιώ, δεν υπαναχωρώ και δεν την αποσύρω".

(Μεταγλώττιση)

"Υπόγραψα τη συμφωνία με πλήρη συνείδηση των ευθυνών μου έναντι του Κυπριακού λαού. Τυχόν ναυάγιο της διάσκεψης του Λονδίνου για το Κυπριακό από την άρνηση υπογραφής θα είχε καταστρεπτικές συνέπειες για το μέλλον της νήσου. Πριν από την υπογραφή δήλωσα στους συμβούλους μου που κλήθηκαν από την Κύπρο στο Λονδίνο, ότι δεν επιθυμούσα να συμμερισθούν τη ευθύνη στην υπογραφή της συμφωνίας, αλλά ότι αναλάμβανα μόνος πλήρως και ακεραίαν την ευθύνη, παραδίδοντας αδέσμευτο τον Κυπριακό λαό μόνον κυρίαρχο να δεχθεί ή να απορρίψει τη συμφωνία που υπέγραψα.

Επειδή λέχθηκε ότι υπέγραψα ύστερα από ισχυρή

πίεση από μέρους της Ελληνικής Κυβέρνησης δηλώνω κατηγορηματικά ότι καμιά δύναμη στον κόσμο δεν ήταν δυνατό να με εξαναγκάσει να υπογράψω συμφωνία εάν πίστευα ότι αυτή ήταν αντίθετη προς το συμφέρον του κυπριακού λαού.

Στην αίθουσα της διάσκεψης αγωνίστηκα μέχρι την τελευταία στιγμή για να επιτύχω καλύτερους όρους στη συμφωνία που προτάθηκε. Τελική όμως άρνηση υπογραφής επαναλαμβάνω και πάλι θα επέφερε πολλά δεινά στον Κυπριακό λαό.

Ως προς την Ελληνική Κυβέρνηση πιστεύω ειλικρινά ότι αυτή κατέβαλε κάθε προσπάθεια και πέτυχεν ό,τι μπορούσε να επιτευχθεί υπό τις δεδομένες συνθήκες.

Το γεγονός ότι ο Έλληνας Πρωθυπουργός και ο Υπουργός των Εξωτερικών επέσυραν την προσοχή μας στις συνέπειες από την άρνηση της υπογραφής της συμφωνίας δεν αποτελούσε πίεση από μέρους τους αλλά καθήκον. Εθεσα την υπογραφή μου στη συμφωνία του Λονδίνου, δεν μετανοώ, δεν υπαναχωρώ και δεν την αποσύρω".

Εξάλλου στις **26 Ιουλίου 1959** σε ομιλία του ο Μακάριος είπε:

"Εθεσα εις αυτάς τας συμφωνίας την υπογραφήν μου εν πλήρει συνειδήσει των ευθυνών μου έναντι του αγωνιζομένου Κυπριακού λαού. Εχω την πλήρη βεβαιότητα ότι διά των συμφωνιών αυτών επετύχαμεν ό,τι ήτο δυνατό να επιτευχθή υπό τας δεδομένας συνθήκας και αξιοποιήσαμεν εν τω μέτρω του δυνατού τας θυσίας και το αίμα των ηρωϊκών τέκνων μας. Τι ήθελαν να κάμωμεν οι επικριταί των συμφωνιών; Να συνεχίσωμεν τον αγώνα είναι η απάντησις των, αλλ' οι αγώνες δεν έχουν διαζύγιον με πάσαν λογικήν και ανευθύνως ομιλούν οι επικριταί των συμφωνιών. Η απάντησις των περί συνεχίσεως του αγώνος δεν σημαίνει μόνον έλλειψιν ευθύνης, αλλά και έλλειψιν εκτιμήσεως προς το χυνόμενον αίμα του Κυπριακού λαού.

Πιστεύω ακραδάντως ότι καλώς επράξαμεν αποδεχθέντες τας συμφωνίας, δι' αυτών ετέθησαν τα

θεμέλια της ελευθέρως και ανεξαρτήτου Κυπριακής Δημοκρατίας και νέα περίοδος ευημερίας και προόδου διανοίγεται δι' ολόκληρον τον Κυπριακόν λαόν, ο οποίος καλείται τώρα να αναλάβη αποφασιστικώς τα δικαιώματα και τας ευθύνας του εις το ελεύθερον στάδιον της ευγενούς διεθνούς και πολιτιστικής αμίλλης και συνεργασίας".

(Μεταγλώττιση)

"Εθεσα σε αυτές τις συμφωνίες την υπογραφή μου με πλήρη συνείδηση των ευθυνών μου έναντι του αγωνιζόμενου Κυπριακού λαού. Εχω την πλήρη βεβαιότητα ότι με τις συμφωνίες αυτές επιτύχαμε ό,τι ήταν δυνατό να επιτευχθεί από τις δεδομένες συνθήκες και αξιοποιήσαμε στο μέτρο του δυνατού τις θυσίες και το αίμα των ηρωϊκών τέκνων μας. Τι ήθελαν να κάμουμε οι επικριτές των συμφωνιών; Να συνεχίσουμε τον αγώνα είναι η απάντησή τους, αλλ' οι αγώνες δεν έχουν διαζύγιο με κάθε λογική και ομιλούν ανεύθυνα οι επικριτές των συμφωνιών. Η απάντησή τους για συνέχιση του αγώνα δεν σημαίνει μόνον έλλειψη ευθύνης, αλλά και έλλειψη εκτίμησης προς το χυνόμενο αίμα του Κυπριακού λαού.

Πιστεύω ακραδάντως ότι καλώς επράξαμε με την αποδοχή των συμφωνιών, με τις οποίες τέθηκαν τα θεμέλια της ελεύθερης και ανεξάρτητης Κυπριακής Δημοκρατίας και νέα περίοδος ευημερίας και προόδου διανοίγεται για ολόκληρο τον Κυπριακό λαό, ο οποίος καλείται τώρα να αναλάβει αποφασιστικώς τα δικαιώματα και τις ευθύνες του στο ελεύθερο στάδιον της ευγενούς διεθνούς και πολιτιστικής άμιλλας και συνεργασίας".

Ωστόσο ο Ευάγγελος Αβέρωφ, ύστερα από 18 χρόνια σε συνεντεύξη του τον Ιούνιο του 1977 στο Σπύρο Παπαγεωργίου, απαντώντας σε ερώτηση αν ασκήθηκαν πραγματικά πιέσεις στον Μακάριο ανέφερε:

"Είναι αλήθεια ότι τελικά ασκήθηκε πίεση στον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο.

Υπάρχουν όμως μερικά μεγάλα "αλλά". Διότι πιέσεις ασκήθηκαν μόνο την τελευταία στιγμή, μόνο στο Λονδίνο. Μέχρι την αναχώρηση του για το Λονδίνο ο Αρχιεπίσκοπος ήταν ενήμερος για όλες τις λεπτομέρειες. Ήταν σύμφωνος. Σε μερικές μάλιστα (δήμοι) πήγαινε πιο πέρα από ότι εμείς δεχόμαστε να πάμε.

Μετά την άφιξη του στο Λονδίνο, όταν πλέον είχε συμφωνηθεί, όταν είχαμε πλέον μονογράψει με τους Τούρκους τα της Ζυρίχης (και είχε συγχαρεί δημόσια γι' αυτά) τότε τη 2η και 3η ημέρα, διατύπωσε αντιρρήσεις.

Τότε όμως δεν χωρούσαν πλέον αντιρρήσεις. Είχαμε πλέον συμφωνήσει. Και είχαμε συμφωνήσει εν γνώσει του. Υπαναχώρηση, εκείνη την ώρα δεν θα καταρράκωνε μόνο το κύρος της Ελλάδας. Μας εμφάνιζε αναξιόπιστους, ασυνεπνόμετους και θα οδηγούσε τη Μεγάλη Βρετανία και την Τουρκία σε αδιάλλακτους και βίαιους χειρισμούς.

Το ολέθριο σχέδιο Μακμίλλαν θα εφαρμοζόταν. Είχε γίνει δεκτή η εγκατάλειψη τους εφ' όσον θα ίσχυαν όσα είχαν συμφωνηθεί πρόσφατα.

Οι δε αντιρρήσεις του Μακαρίου στο Λονδίνο δεν αφορούσαν εκείνα που συζητήθηκαν στο Λονδίνο (αγγλικές βάσεις, προθεσμία κλπ) αλλά εκείνα που είχαν συμφωνηθεί στη Ζυρίχη με τους Τούρκους, τα οποία οι βρετανοί, που ήσαν αμέτοχοι σ' αυτά τα είχαν δεχθεί αυτούσια.

Υπό τις συνθήκες αυτές εισερχόμαστε σε δραματικό αδιέξοδο και εισερχόμαστε με γελοιοποιημένη και την Ελληνική Κυβέρνηση και την Ελληνοκυπριακή ηγεσία."

Για τον ένα ή τον άλλο λόγο ο Μακάριος προχώρησε τελικά και έδωσε τη συγκατάθεση του και υπέγραψε τη συμφωνία της Ζυρίχης.

Η τρίτη και τελευταία συνεδρία στο Λάγκαστερ Χάουζ, στο πλαίσιο της Πενταμερούς Διάσκεψης για το Κυπριακό, είχε κληθεί για το πρωί της 19ης Φεβρουαρίου 1959 με τη συμμετοχή των Πρωθυπουργών

της Ελλάδας, της Τουρκίας και της Βρετανίας Κωνσταντίνου Καραμανλή, Αινάν Μεντερές και Χάρολντ Μακμίλλαν.

Με τη διαφορά ότι ο Μεντερές, τραυματισμένος από τη συντριβή του αεροπλάνου του, δεν μπόρεσε να παραστεί και αντιπροσπεύθηκε από τον Υπουργό Εξωτερικών Φατίν Ζορλού.

Ωστόσο μονογράφησε τη συμφωνία αργότερα στο ξενοδοχείο του.

Σ' αυτή τη συνεδρία, που ήταν μάλλον πανηγυρική παρά σύνοδος εργασίας, λέχθηκαν πολλά- σύμφωνα με τα πρακτικά- αλλά σε όλων τα πρόσωπα η ικανοποίηση ήταν εμφανής.